

Практичні заняття за методикою предметно-мовного інтегрованого навчання сприяють підвищенню мотивації студентів до вивчення іноземної мови, позитивно впливають на їхню успішність як з економіки, так і з іноземної мови, активізують творчий потенціал.

Студенти з досвідом CLIL активно беруть участь у міждисциплінарних навчальних проєктах, де іноземна мова є робочою мовою в групі, демонструючи вміння аналізувати інформацію, описувати схеми, графіки, діаграми, формувати конкретні закономірності економічних процесів, розв'язувати завдання, що потребують критичного та конструктивного мислення.

Викладання за методикою CLIL дозволяє охопити всі види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння, письмо, створюючи оптимальні умови для повного занурення в природне іншомовне середовище.

Застосування методики CLIL на заняттях з іноземної мови за фаховим спрямуванням робить їх більш ефективними та орієнтує на досягнення цілей мовних і предметних навичок: висловлюватися, використовуючи фахову лексику відповідно до комунікативної ситуації, дискутувати іноземною мовою тощо.

Досвід впровадження CLIL свідчить про те, що заняття з іноземної мови за даною методикою надають додаткові можливості для змістовної взаємодії та активного вивчення фахової іноземної мови, використання навичок іншомовного спілкування в професійній сфері, формування предметних та мовних компетенцій.

Слободзян Р.Д.

старший викладач кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Юцкевич О.П.

викладач кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Андрійко В.І.

старший викладач кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ АВСТРІЙСЬКОГО ВАРІАНТУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядається питання взаємозв'язку національної ідентичності та мовного складника культури австрійців крізь призму австрійського варіанту німецької мови, зокрема, крізь призму його особливостей і відмінностей від німецької мови на фонологічному, граматичному, лексичному та орфографічному рівнях.

Ключові слова: національна ідентичність, плюрицентризм, австрійський національний варіант німецької мови, австріацизм.

Abstract. The article deals with the question of relationship between national identity and language component of culture of Austrians in the light of Austrian variant of German language, especially via its peculiarities and differences from German on the phonological, grammatical, lexical and orthographical levels.

Key words: national identity, pluricentrism, Austrian national variant of German language, austrianism.

Цілком природно, що всі суспільні зміни знаходять своє відображення насамперед у лексичному складі мови і тому найчастіше стають об'єктом лінгвістичних досліджень.

Лексичний склад сучасної німецької мови як мови плюрицентричної з декількома національними центрами, в кожному з яких кодифіковано свій стандартний варіант цієї мови, (за визначенням австрійського мовознавця Рудольфа Мура [9, с. 38,]) демонструє істотні граматичні, фонологічні, прагматичні та, насамперед, лексичні відмінності між своїми стандартними варіантами. Виникнення комунікативних відмінностей у порівнянні з іншими варіантами плюрицентричної мови обумовлене специфікою соціальних відносин та життєвих умов.

Завдяки плюрицентричному характеру німецької мови її національні варіанти – німецький, австрійський, швейцарський, є не лише монолітними і самодостатніми, а й водночас нерозривно взаємозв'язаними із загальнонімецькою діалектальною мапою, історією розвитку та взаємовпливів варіантів німецької мови [3].

Коли люди намагаються визначити, в чому особливості австрійського варіанту і що, власне, відрізняє його від німецького варіанту німецької мови, то знаходять такі його оцінки, як «*emotional*» («емоційний»), «*ungenauer*» (менш точний), «*bunter*» (більш барвистий), «*viel weicher*», «*mehr melodisch*» (набагато м'якший і мелодійніший), відмічаючи насамперед відмінності прагматичного характеру, зокрема у формулах ввічливості, вітання чи прощання («*Küß die Hand*» «*Habe die Ehre usw*») [7, с. 174].

Загалом у Австрії розрізняють такі варіанти мови: писемна мова, базовий діалект, розмовний діалект, розмовна мова, стандарт (літературна мова).

Особливості та відмінності німецької мови Австрії від німецької мови Німеччини на усіх мовних рівнях: фонологічному, лексичному, граматичному та роль мови у формуванні ідентичності вже були об'єктом уваги як зарубіжних (М. Клайн, У. Аммон, Р. Мур, Р. Шродт, П. Візінгер, П. Поленц, Й. Ебнер), так і українських лінгвістів (О. Чередниченко, М. Кирилюк, В. Сулим, О. Свистович, Ю. Бовсуновська, М. Желуденко, А. Сабітова) та інших.

Проблематика визначення національного варіанта німецької мови тісно пов'язана у роботах цих мовознавців з ідентичністю та проблематикою визначення території з її власне німецьким, австрійським та швейцарським національними маркерами.

У цій роботі ми не вдаємось до аналізу розмаїття поглядів лінгвістів, а приєднуємося до твердження М. Клайна, який під австрійським національним варіантом німецької мови розуміє континуум варіантів, у центрі яких стоїть розмовна мова, основа якої має діалектальне походження, та все ж таки сама розмовна мова тяжіє у напрямку стандартного варіанта [6, с. 125].

При цьому слід зазначити, що розмовна мова Австрії належить до багатьох верхньонімецьких діалектів, які, в свою чергу, належать до алеманського (Форарльберг та Тіроль) та баварського (в інших федеральних землях) наріччя. У

розмовному вигляді австрійський варіант німецької мови відрізняється від власне німецької мови перш за все лексикою, морфологією, граматикою та синтаксисом.

Отже, в реальній комунікації зростає значення регіонального та діалектного мовлення, яке в сучасному глобалізованому світі все більше переймає на себе національно ідентифікуючу функцію [10, с. 179-187].

У своїх оцінках стосовно національної ідентифікації мовознавці виходять з того, що в мовних конструктах національної ідентичності наголошується передусім національна унікальність та внутрішньо національна рівність і що представники однієї нації прагнуть дистанціюватися передусім від тих націй, з якими вони особливо схожі [2]. Іншим припущенням є те, що не існує якоїсь глобальної ідентичності, а вона є конструктом на базі індивідуальної, тобто такої, що базується на ідентичності окремого індивіда, тому правомірно говорити про різні ідентичності [7, с. 169].

В ході всенародного референдуму в червні 1994 року перед вступом Австрії до Європейського Союзу 1-го січня 1995 року австрійська сторона наголошувала на визнанні австрійської німецької офіційною мовою. Врешті решт був підписаний так званий Протокол №10 (також Протокол австріацизмів), який містив в собі лише 23 типові австрійські слова та їх еквіваленти з власне німецької (усі належать до сфери кулінарії) і визнавав їх характерними для мови Австрії (наприклад, *Kren (Meerrettich)* «хрін», *Lungenbraten (Filet)* «філе»). Хоча ці 23 слова були дуже невеликою часткою всіх типових слів австрійського варіанту, австрійці зрозуміли, що завдяки визнанню цього Протоколу їхня ідентичність була збережена. Таким рішенням Австрія, з одного боку, майже без обмежень забезпечила собі рівні комунікативні можливості з усіма іншими німецькомовними регіонами, а, з іншого боку, чітко висловила свою національну самостійність в мовному відношенні. Поширене серед австрійців твердження «*Österreicher und Deutsche haben eine gemeinsame, aber nicht dieselbe Sprache*» (австрійці і німці мають спільну, але не однакову мову) відображає їх прагнення до національної ідентифікації через свою мову. У той же час цей Протокол отримав значну порцію критики, спрямовану проти скорочення мови Австрії до 23 слів, наголошуючи, що найбільш поширені слова, наприклад *Marille (австр.) – Aprikose; Faschierte (австр.) – Hackfleisch; Topfen (австр.) – Quark* не були перераховані. Не виключені також суперечки в майбутньому, якщо в права Європейської Спільноти будуть введені нові терміни та поняття, що відрізнятимуться своїми варіантами.

Попри те, що австрійська мова є лише варіантом німецької мови, між ними існує значна кількість розбіжностей на усіх лінгвістичних рівнях – граматичному, лексичному, фонетичному, орфографічному тощо. Лексика австрійського варіанту німецької мови значно відрізняється від німецької майже у всіх тематичних групах, про що свідчить розподіл У. Аммона [5; 157]:

1) продукти харчування та страви, наприклад: *Obers (Sahne)* ‘сметана’, *Stelze (Eisbein)* ‘свиняча нога’, *Semmel (Brötchen)* ‘булочка’;

2) домогосподарство та одяг, наприклад: *Kasten (Schränk)* ‘шафа’, *Sackerl (Tüte)* ‘пакет’, *Häferl (Tasse)* ‘чашка’;

3) управління, юстиція, охорона здоров'я, освіта, військова справа, наприклад: *Jus (Jura)* 'юриспруденція', *Karenz (Mutterschaftsurlaub)* 'декретна відпустка', *Maut (Zoll)* 'митниця';

4) економіка, ремесло, сільське господарство, транспорт, наприклад: *Inspektor (Komissar)* 'інспектор', *Fleischhauer (Metzger)* 'м'ясник', *Lenker (Fahrer)* 'водій', *Vorrang (Vorfahrt)* 'право першочергового проїзду';

5) спорт, дозвілля, наприклад: *Rodel (Schlitten)* 'санки', *Hutsche (Schaukel)* 'гойдалка', *Altjahrstag (Silvester)* '31 грудня, день перед новим роком';

6) стосунки, риси характеру, частини тіла, наприклад: *Hackler (Schwerarbeiter)* 'працьовита людина', *Bub (Junge)* 'хлопець', *derrisch (taub)* 'глухий';

7) інше, наприклад: *fad (langweilig)* 'нудний', *Tschick (Zigarette)* 'цигарка', *picken (kleben)* 'клеїти', *aper (ohne Schnee)* 'без снігу';

8) невідмінювані слова, наприклад: *heroben (da oben)* 'нагору', *auffi (hinauf)* 'наверх'.

Особливої уваги потребує тематична група слів, що позначають національні австрійські страви, адже ця сфера налічує найбільшу кількість розбіжностей у австрійському варіанті та німецькій мові. Переважно це назви страв, продуктів та напоїв.

Переклад подібних слів часто вимагає пояснень або описового перекладу, наприклад: *das Weißwurst (das Würstchen)* 'ковбаска світлого, білого кольору'; *Auszogene (Pfannkuchen)* 'пончик без дірочки всередині'; *die Semmel (Brötchen)* 'булочка'; *der Tropfen (der Quark)* 'кисломолочний сир'; *Pretzel (Brezel)* 'крендель у формі серця'.

На формування австрійського варіанту німецької мови завжди мав значний вплив Відень, адже він наче об'єднував усі діалекти в межах Австрії. Це пояснюється географічним розташуванням міста, адже ще з XII-XIII ст. населені пункти утворювалися саме навколо Відня [3]. Важливим є також демографічний фактор, адже у Відні мешкає дуже багато представників різних національностей, тому віденський діалект викликає певні труднощі в розумінні, а саме:

– віденський діалект виділяється серед інших тим, що голосна *a* не вимовляється як *ā* або *o*, як у баварських діалектах. Взагалі слова набагато частіше вимовляються згідно з їхнім написанням: *ich, dich, mich* так і вимовлятимуться, а не як *i, di, mi*, або *net* не буде замінено на *nicht*;

– у розмовній мові віденці скорочують слова або «ковтають» закінчення (редукція), чого немає у німецькій, де всі слова вимовляються чітко та виразно;

– віденська монофтонгізація – дифтонги *ei* та *uo* трансформуються у довгий монофтонг *a*: *klein – kläã*, *Stein – Stdäã*, *leid – laad*, *ich weiß – I wààß*;

– замість ввічливого займенника *Sie* (Ви) у Відні частіше використовують його форму в давальному відмінку – *Ihnen* (залежно від перекладу Вам або Вас): *Griafß ihna* замість *grüße Sie (вітаю Вас)*.

Розглядаючи розбіжності німецької та австрійської мов, перш за все, звертаємо увагу на фонетику і граматику, а саме:

– на фонетичному рівні особливістю австрійського варіанту є суфікси *-erl* та *-l*, що роблять австрійську мову більш мелодійною. У розмовній мові суфікс *-erl*

уживається як зменшувально-пестливий у прямому розумінні, коренева голосна при цьому не отримує умлауту:

австрійська	німецька
<i>Haus</i>	<i>Häuserl</i>
<i>Schaf</i>	<i>Schäferl</i>

У розмовній мові суфікс *-erl* є виразом емоційної прихильності, симпатії: *Enkerl, Flascherl, Achterl*. У стандартній мові суфікс *-erl* зустрічається лише у деяких словах, але його зменшувально-пестливе значення втрачається: *Zuckerl* (цукерка), *Stockerl* (табурет), *Körberlgeld* (підзаробіток).

Вживаними є також зменшувально-пестливі суфікси *-l, -le*: *Standl, Ditndl, Kastl, у іменах Resl, Ferdl, Bartl, Hansl*;

– побутує думка, що німецька мова звучить уривчасто, а слова досить довгі та їх важко вимовляти, в той час коли австрійська німецька простіша, м'якша та милозвучніша;

– відрізняються правила утворення множини: *die Erlasse – die Erlässe*;

– в австрійському закінченні *-ig*, наприклад, у словах *König, fertig*, читається швидше як *[-ik]*, а не як *[-iç]* у німецькій мові;

– що стосується характерних для Австрії ознак словотвору, можна відзначити у складених словах-композиціях переважно після *g, k, ch* наявність з'єднувальної *-s*:

австрійська	німецька
<i>Abbruchsbescheid</i>	<i>Abbruchbescheid</i>
<i>Spitalsarzt</i>	<i>Spitalarzt</i>
<i>Fabriksbesitzer</i>	<i>Fabrikbesitzer</i>
<i>Gepäcksträger</i>	<i>Gepäckträger</i>

– важливою особливістю австрійського варіанту є відсутність інтерфіксу, до того ж не завжди в тих випадках, які передбачені німецькою мовною нормою:

австрійська	німецька
<i>Adventkerze</i>	<i>Adventskerze</i>
<i>Maschinschreiben</i>	<i>Maschineschreiben</i>
<i>Tragtasche</i>	<i>Tragetasche</i>

– у австрійській німецькій мові умлаут отримують слова та словотвірні елементи набагато частіше, ніж у німецькій:

австрійська	німецька
<i>-hältig</i>	<i>-haltig</i>
<i>-färbig</i>	<i>-farbig</i>
<i>-zöllig</i>	<i>-zollig</i>

– субстантивація числівників відбувається за допомогою суфіксу *-er*:

австрійська	німецька
<i>der Einser</i>	<i>die Eins</i>
<i>der Zweier</i>	<i>die Zwei</i>
<i>der Dreier</i>	<i>die Drei</i>

Щодо граматичних особливостей австрійського варіанту, то до основних слід віднести випущення умлаута при відмінюванні сильних дієслів, вживання перфекту замість претерита, вживання означеного артикля з власними назвами тощо.

Наприклад, в австрійському варіанті при відмінюванні дієслова за особами і числами в теперішньому і минулому часі (Perfekt) дієслово у другій особі множини отримує закінчення *ts* замість літературного *t* (*Habts ihr das gemacht?*). Це дозволяє легко відрізнити дієслово від форми третьої особи однини, коли немає особового займенника, який би вказував на особу і число в кожному конкретному випадку. Згідно з граматиною класичної німецької мови, існують дієслова, що утворюють минулий час Perfekt за допомогою допоміжних дієслів *haben* або *sein*. Останні вживаються в залежності від характеристик дієслова, перехідності, активності і т. д. В австрійському варіанті спостерігається свого роду нехтування цими правилами в залежності від змісту слова. Наприклад: *sitzen – bin gesessen*, але *einsitzen (im Gefängnis) – habe gesessen*, *stehen – bin gestanden*, але *gestehen – habe gestanden*.

Часто серед важливих особливостей австрійського варіанту німецької мови виділяють різний граматичний рід іменників: *das Cola – die Cola*, *das E-Mail – die E-Mail*, *der Zwiebel – die Zwiebel*, *das Teller – der Teller*, *der Radio – das Radio* [12].

Австрійська німецька мова відрізняється частинами словникового запасу, граматичними особливостями, правописом, а також вимовою тієї верхньонімецької мови (*Hochdeutsch*, стандартна німецька мова), яку модифікував *Duden* у Німеччині. Попри відмінності австрійська німецька і стандартна німецька *Hochdeutsch* вважаються взаємозрозумілими, тобто німці зазвичай розуміють австрійську і навпаки. Як відомо, німецька мова в Австрії відрізняється своїми особливостями та варіантами висловлювання, навіть вітання та прощання у побуті різні. Австрійці при зустрічі кажуть «*Servus*» або «*Griß Gott*», а прощаючись «*Tschüß*», що можна почути тільки на півдні Німеччини. Також австрійці додають звернення коли вітаються з будь-ким і це робить мову менш формалізованою. Наприклад, в Австрії можна почути «*Griß Gott, Herr Doktor*», «*Guten Morgen, gnädige Frau*». Серед інших особливостей лексичної структури австрійського варіанту слід виокремити використання власних назв місяців: *Jänner, Feber* або *Hornung*.

В австрійській німецькій багато запозичень зі слов'янських та інших європейських мов – італійської, англійської, словенської, угорської. Серед запозичень можна виділити такі як *die Marille* (абрикоси), *das Karfiol* (цвітна капуста), *das Animo* (перевага) – всі вони прийшли з італійської мови. Австрійська німецька мова бере свій початок з 18 століття і є предметом гордості для людей, які живуть в цій країні. Багато хто з них використовує австрійські фрази і вирази замість їх верхньонімецьких еквівалентів (*Hochdeutsch*), наприклад:

Österreichisch	Hochdeutsch
<i>Erdapfel</i>	<i>Kartoffel</i>
<i>Heuer</i>	<i>dieses Jahr</i>
<i>Stiege</i>	<i>Treppe</i>
<i>Topfen</i>	<i>Quark</i>
<i>Paradeiser</i>	<i>Tomate</i>

Jause

Imbiss [12].

Заслуговують уваги також приклади деяких ідіоматичних розбіжностей:

Österreichisch

Deutsch

etwas um fünf Euro kaufen

etwas für fünf Euro kaufen

auf Urlaub fahren

in den Urlaub fahren

in die Schule gehen

zur Schule gehen

diese Sache geht sich nicht aus.

Die Sache geht/ passt schon.

hinauf/raufgehen

hochgehen.

Джерелами походження австрійських фразеологізмів є такі основні сфери:

– адміністративна: *in Evidenz halen* (тримати в курсі справи), *im letzten Abdruck* (в останній момент), *anno Schnee* (з давніх давен);

– фамільярно-розмовна: *auf die Seife steigen* (потрапити в неприємне становище), *in Verwendung stehen* (бути використаним), *sich ziehen wie ein Strudelteig* (опиратися), *keinen Tau von etwas haben* (не мати жодного уявлення), *die Überfuhr verpassen* (втратити шанс);

– німецькі фразеологізми, у яких замінено або змінено слово: *im letzten Abdruck* (*im letzten Augenblick*) [1].

Не можна не згадати цікаве дослідження 2000 року, за результатами якого 88% населення Австрії заявили, що вони горді бути австрійцями, тоді як лише 68% німців пишаються своєю німецькою ідентичністю [11], що свідчить як про усвідомлення австрійцями того, що вони є самостійною, незалежною нацією, з якою себе ідентифікують, так і про те, що сприйняття мови є однією з найважливіших ознак ідентичності країни та домінантою у формуванні картини світу.

Таким чином, аналізуючи цю проблематику, можна зробити висновок, що австрійський варіант німецької мови є не тільки рівнозначним в структурі німецької плюрицентрики, а й, безперечно, є важливою складовою національної ідентичності австрійців.

Список використаних джерел

1. Кирилюк М.А. Австрійці відрізняються від німців спільною мовою: до проблеми національно-мовної ідентичності. III Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства та міжкультурної комунікації» (ELLIC 2016) 18, 19 березня 2016 року, м. Івано-Франківськ [Електронний ресурс] – Режим доступу https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6023/1/Do_problemy_%20movno-nazional_identy.pdf (дата звернення 30.04.2023).

2. Сулим В., Свистович О. Віденський діалект та його роль у формуванні австрійського національного варіанта німецької мови // Іноземна філологія. – Вип. 120. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. – С. 39-44.

3. Чередниченко О. Національно-мовна ідентичність у глобальному світі / Олександр Чередниченко // Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві: Зб. наук. праць. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 40–50.

4. Ammon U. Die Deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten. Berlin /New York: de Gruyter, 1995. – 157 S.
5. Clyne M. German as a pluricentric language. Pluricentric languages. Differing Norms in Different Nations. – Berlin/New York, 1992.
6. De Cillia R. Sprachen und Identitäten in Österreich /Rudolf de Cillia // Der Sprachdienst. – 2012. – Jahrgang 5. – S. 166-179.
7. Muhr R. Linguistic dominance and non- dominance in pluricentric languages /Rudolf Muhr // Non – dominant Varieties of pluricentric Languages. – Wien, 2012. – S. 23-48.
8. Muhr Rudolf. Das Deutsche als plurizentrische Sprache und Didaktik des Deutschen als plurizentrischer Sprache / Muhr Rudolf // ÖBV. – 1995. – 151 c.
9. Muhr R. Zur Theorie der Plurizentrik am Beispiel des Deutschen / Rudolf Muhr // Der Sprachdienst. – 2012. – Jahrgang 5. – S. 179-198.
10. Schopf G. Entwicklung des Österreich-Bewusstseins// www.kpoenet.at/bund/meinung/hautmann2.htm.
11. Variantenwörterbuch des Deutschen : Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol / U. Ammon [u.a.]. – Berlin /New York: De Gruyter, 2004. – LXXV. – 954 S.

Чезганов С.А.

старший викладач кафедри бізнес-лінгвістики

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

БЕЗЕКВІВАЛЕНТНА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК СКЛАДНИК ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Анотація. Розглянуто особливості вивчення української безеквівалентної лексики іноземними студентами при формуванні лінгвокраєзнавчої компетенції. Запропоновано більш активно впроваджувати у навчальний процес роботу над безеквівалентною лексикою з метою підвищення мотивації студентів і оптимізації процесу формування комунікативної компетенції.

Ключові слова: комунікативна компетенція, лінгвокраєзнавча компетенція, безеквівалентна лексика.

Abstract. The features of the study Ukrainian non-equivalent vocabulary by foreign students in the formation of linguistic and cultural competence are considered. It is proposed to more actively introduce into the educational process the work on non-equivalent vocabulary in order to increase the motivation of students.

Key words: communicative competence, linguistic and cultural competence, non-equivalent vocabulary.

Лінгвокраєзнавча компетенція як важлива складова комунікативної компетенції включає багато аспектів суто мовного і немовного характеру. Іноземні студенти, вивчаючи мову країни перебування, мають оволодіти не тільки мовним матеріалом, а й системою знань національно-культурних реалій. Серед них обов'язковими мають бути факти про державний устрій країни, основні відомості про історію, географію і економіку; інформація про особливості побуту і культури, деякі соціальні звичаї етикетного характеру. Ці країнознавчі аспекти складають соціокультурну компетенцію, яка буде недостатньою без міжкультурної складової